

JACEK LASOTA

Instytut Historii i Polemologii, Akademia Sztuki Wojennej

Historia sztuki wojennej w kształceniu oficerów na Wydziale Wojskowym Akademii Sztuki Wojennej – wyniki badań¹

ABSTRACT

This article analyses the need to update the content and teaching methods of the history of the art of war at the War Studies University. Based on research among 137 officers, it identifies the need to strengthen the pragmatic, cognitive, and educational dimensions of the curriculum. Recommendations are made for integrating historical knowledge with preparation for modern battlefield challenges.

*Traktując prowadzenie działań
bojowych jako sztukę, należy pamiętać,
że drogą do jej opanowania przez dowódców
jest nieustanne studiowanie, badanie i przyswajanie
doświadczeń wojennych.*

Wprowadzenie

W literaturze przedmiotu dostrzegalne jest rosnące zainteresowanie znaczeniem doświadczeń wojennych oraz historii sztuki wojennej w procesie edukacji i zawodowego przygotowania oficerów do pełnienia funkcji

¹ Artykuł wykorzystuje treści zawarte w publikacji pt. „Rola i znaczenie doświadczeń wojennych w procesie studiów oficerów w Akademii Sztuki Wojennej” zamieszczonej w Biuletynie Naukowym Wojskowego Instytutu Technicznego Uzbrojenia *Problemy techniki uzbrojenia (Zeszyt Specjalny)* 167, nr 5 (2023): 209–224, <https://doi.org/10.5604/01.3001.0054.3022>. W obecnym artykule wykorzystano, zdaniem autora, tylko niezbędne treści (definicje, ogólne założenia studiów i kursów, zarys tematyki przedmiotu Historia Sztuki Wojennej), które mają na celu pełniejszą ocenę wyników badań i ich wpływu na dotychczasowe programy studiów.

służbowych w różnych warunkach – zarówno pokojowych, jak i w czasie sytuacji kryzysowych czy wojny. Znajduje to swoje instytucjonalne odzwierciedlenie przede wszystkim w działalności uczelni wojskowych, które pełnią kluczową rolę w systemie edukacji obronnej. Jedną z najważniejszych tego typu instytucji w Polsce jest Akademia Sztuki Wojennej (dalej: ASzWoj), zlokalizowana w warszawskim Rembertowie.

Placówka została utworzona ustawą z dnia 1 października 2016 r. Jest bezpośrednią kontynuatorką dorobku oraz tradycji szeregu historycznych instytucji edukacyjnych Wojska Polskiego, w tym Szkoły Wojskowej Aplikacyjnej (1820–1831), Wyższej Szkoły Wojennej (1919–1946), Akademii Sztabu Generalnego Wojska Polskiego im. gen. broni Karola Świerczewskiego (1947–1990) oraz Akademii Obrony Narodowej (1990–2016). ASzWoj, w oparciu o dorobek tych instytucji, rozwija współczesne podejście do kształcenia i doskonalenia kadry dowódczej, naukowej i eksperckiej.

Uczelnia pełni funkcję centralnego ośrodka akademickiego w zakresie kształcenia wojskowego w Polsce. Jej działalność dydaktyczna i badawcza koncentruje się na przygotowaniu kadr oficerskich oraz kształceniu studentów cywilnych w obszarach związanych z bezpieczeństwem narodowym i obronnością państwa. Akademia łączy pielęgnowanie dziedzictwa historycznego z rozwojem nowoczesnych metod kształcenia i prowadzeniem badań naukowych ukierunkowanych na rozwój myśli wojskowej. Realizowane projekty badawcze i programy dydaktyczne są ściśle powiązane z aktualnymi oraz prognozowanymi potrzebami Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej.

Rembertowska akademia aktywnie uczestniczy również w procesach wzmacniania bezpieczeństwa militarnego Rzeczypospolitej Polskiej oraz struktur międzynarodowych – w szczególności Unii Europejskiej i Sojuszu Północnoatlantyckiego. Jej działalność obejmuje aktywność ekspercko-badawczą w dyscyplinach takich jak nauki o bezpieczeństwie, nauki o zarządzaniu i jakości, nauki prawne oraz historia. Równolegle ASzWoj realizuje zadania związane z kształceniem elit wojskowych i cywilnych, przygotowując je do pełnienia kluczowych ról w systemie bezpieczeństwa narodowego.

Fundamentem działalności Akademii są wartości o charakterze etycznym i obywatelskim, w tym dążenie do prawdy, poszanowanie wiedzy, patriotyzm, rzetelność, otwartość na nowe idee oraz szacunek dla godności człowieka. Przejawem tych wartości jest między innymi praca dydaktyczna Wydziału Wojskowego (dalej: WWoj), w ramach którego realizowany jest system doskonalenia zawodowego oficerów Sił Zbrojnych RP. Wykładowcami tego wydziału są w przeważającej mierze oficerowie zawodowi w czynnej służbie, posiadający wysoki poziom przygotowania merytorycznego oraz bogate doświadczenie praktyczne, co przekłada się na efektywność realizowanych procesów edukacyjnych.

1. Metodyka badań własnych

Podając wyzwanie przedstawienia czytelnikowi interesującej acz skomplikowanej problematyki dotyczącej wpływu minionych wojen na współczesną sztukę wojenną, mam świadomość popełnionych niedociągnięć i subiektywnego postrzegania konieczności wprowadzenia zmian w przedmiocie historia sztuki wojennej, który jest realizowany w programach studiów i kursów dla oficerów.

Zarówno analiza dostępnych opracowań naukowych, jak i wyniki rozmów przeprowadzonych z nauczycielami akademickimi oraz ekspertami wojskowymi specjalizującymi się w historii i teorii sztuki wojennej, wskazują na niedostateczne wykorzystanie doświadczeń bojowych w systemie kształcenia oficerów. Dodatkowym źródłem wiedzy i refleksji są osobiste doświadczenia autora zdobyte podczas pełnienia służby wojskowej na stanowiskach dowódczych, sztabowych oraz dydaktyczno-naukowych oraz w czasie udziału w VIII zmianie Polskiego Kontyngentu Wojskowego w Republice Iraku w 2007 r.

W świetle powyższych przesłanek, sformułowano cel niniejszego opracowania, którym jest identyfikacja i ocena znaczenia doświadczeń wojennych w procesie kształcenia oficerów w Akademii Sztuki Wojennej ze szczególnym uwzględnieniem wybranych form kształcenia, takich jak studia podyplomowe i kursy specjalistyczne. Natomiast główny problem badawczy sprowadza się do następującego pytania: W jakim zakresie i w jakiej formie praktyczna wiedza wynikająca z realnych działań bojowych może i powinna być integrowana z programami dydaktycznymi?

Rozstrzygnięcie tego zagadnienia wymaga uprzedniego sformułowania dodatkowych pytań oraz wyjaśnienia powiązanych kwestii.

1. Jaka jest istota i funkcja historii sztuki wojennej w procesie kształtowania współczesnej myśli wojskowej?
2. Jakie efekty poznawcze, praktyczne i kompetencyjne identyfikują słuchacze Wydziału Wojskowego w wyniku analizy doświadczeń wojennych w ramach przedmiotu historia sztuki wojennej?
3. W jaki sposób można udoskonalić proces kształcenia oficerów w ramach studiów podyplomowych i kursów realizowanych na Wydziale Wojskowym Akademii Sztuki Wojennej, aby skutecznie odpowiadał na potrzeby i oczekiwania słuchaczy?

Podstawą przeprowadzenia badań było sformułowanie hipotezy roboczej zakładającej, że znajomość aspektów historycznych sztuki wojennej stanowi nieodzowny element przygotowania współczesnego oficera do skutecznego działania w środowisku operacyjnym i na polu walki. Wiedza ta umożliwia identyfikację i zrozumienie uniwersalnych mechanizmów prowadzenia działań bojowych, ich ewolucji oraz zasad sztuki wojennej w ujęciu historycznym.

Tym samym stanowi podstawę do prognozowania możliwych kierunków rozwoju przyszłych wojen i konfliktów zbrojnych oraz do formułowania adekwatnych rozwiązań w zakresie taktyki, sztuki operacyjnej i strategii.

Założono, że współczesna teoria sztuki wojennej opiera się w znacznej mierze na uogólnianiu i analizowaniu doświadczeń minionych konfliktów. Wynikiem tych uogólnień i analiz są zasady o charakterze trwałym, które dostosowuje się oczywiście do zmieniających się uwarunkowań strategicznych, technologicznych i społecznych. W tym kontekście praktyczny wymiar badań wyraża się w przekonaniu, że odpowiednie wykorzystanie wiedzy historyczno-wojskowej może przyczynić się do efektywniejszego rozwiązywania problemów związanych z przygotowaniem, organizacją i prowadzeniem zbrojnych działań wojennych.

W związku z powyższym przyjęto, że programy studiów podyplomowych oraz kursów realizowanych na Wydziale Wojskowym Akademii Sztuki Wojennej powinny w sposób systemowy i pogłębiony uwzględniać treści związane z historią sztuki wojennej. Ich celem winno być nie tylko przekazanie wiedzy faktograficznej, lecz również rozwijanie umiejętności analitycznego myślenia operacyjnego (wiedza, wyobraźnia, ryzyko, odpowiedzialność), interpretowania dorobku przeszłości oraz twórczego poszukiwania rozwiązań dostosowanych do realiów współczesnego pola walki. Zajęcia z historii sztuki wojennej mają zatem sprzyjać rozwijaniu zdolności decyzyjnych i odwagi w podejmowaniu odpowiedzialności oraz kształtowaniu wyobraźni operacyjnej i zdolności adaptacyjnych dowódców i sztabów.

Uogólniając, należy uznać, iż sztuka walki zbrojnej wymaga nieustannego studiowania, badania oraz praktycznego wdrażania doświadczeń przeszłości. Jest to podstawa racjonalnego kształtowania systemu szkolenia oficerów oraz przygotowania ich do działań na złożonym i nieprzewidywalnym polu walki.

Stworzenie niniejszego artykułu wymagało kompleksowego podejścia badawczego, obejmującego analizę szerokiego spektrum zagadnień związanych z historią i teorią sztuki wojennej, bezpieczeństwem oraz obronnością państwa. Szczególny nacisk położono na analizę wojny i działań wojennych, zarówno w ich wymiarze zbrojnym, jak i niebrojnym, co umożliwiło uchwycenie współczesnych tendencji w prowadzeniu konfliktów oraz ich wpływu na kształtowanie kompetencji dowódczych.

W celu sformułowania wniosków i uogólnień dotyczących roli doświadczeń wojennych w procesie kształcenia oficerów, posłużono się zarówno metodami empirycznymi, jak i teoretycznymi. W ramach metod empirycznych zastosowano m.in. analizę dokumentów (w tym regulaminów, programów nauczania, publikacji wojskowych, m.in. dokumentów doktrynalnych), obserwację uczestniczącą, metodę ankietową przy wykorzystaniu

kwestionariusza. Wykorzystano również doświadczenia własne autora zdobyte w trakcie pełnienia służby w strukturach dowódczych i sztabowych oraz w działaniach poza granicami państwa. Metody teoretyczne obejmowały analizę i krytykę literatury przedmiotu, syntezę, dedukcję oraz ujęcia porównawcze, czyli wszystko, co umożliwia umiejscowienie analizowanego problemu w szerszym kontekście nauk o bezpieczeństwie².

Zastosowanie tak postrzeganego podejścia interdyscyplinarnego oraz triangulacji metod badawczych pozwoliło na wieloaspektowe ujęcie badanego zagadnienia i zwiększenie trafności oraz rzetelności sformułowanych wniosków.

Badaniom empirycznym poddano oficerów będących słuchaczami Podyplomowych Studiów Operacyjno-Taktycznych (dalej: PSOT) w edycji dwunasto- (PSOT 23) i dziesięciomiesięcznej (PSOT 24), Wyższych Kursów Operacyjno-Strategiczných (dalej: WKOS) i Podyplomowych Studiów Polityki Obronnej (dalej: PSPO). W badaniach wzięło udział 87,3% oficerów: 137 ze 157 ogólnej liczby słuchaczy.

Przeprowadzenie badań na licznej próbie badawczej pozwoliło na wskazanie podobieństw i różnic w postrzeganiu przez wyodrębnione grupy oraz roli doświadczeń wojennych we wsparciu procesu kształcenia oficerów. Należy nadmienić, że badane grupy były zróżnicowane wiekowo, pod względem stopni wojskowych oraz stażu służby. Było to związane z poziomem studiów podyplomowych i kursów, w których badani biorą udział.

Wydział Wojskowy Akademii Sztuki Wojennej stanowi kluczowy ośrodek kształcenia kadr dowódczo-sztabowych Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej, pełni więc istotną rolę w rozwijaniu i upowszechnianiu współczesnej myśli wojskowej. Jego działalność koncentruje się przede wszystkim na kształtowaniu oraz propagowaniu teorii i historii sztuki wojennej, ze szczególnym uwzględnieniem takich obszarów jak: strategia wojskowa, sztuka operacyjna, taktyka, dowodzenie, wsparcie bojowe oraz zabezpieczenie działań operacyjnych.

W ramach prowadzonego procesu dydaktycznego realizowane są trzy zasadnicze poziomy kształcenia oficerów, odpowiadające etapom rozwoju ich kompetencji zawodowych oraz potrzebom systemu bezpieczeństwa narodowego. Należą do nich:

- Podyplomowe Studia Operacyjno-Taktyczne (PSOT),
- Wyższy Kurs Operacyjno-Strategiczny (WKOS),
- Podyplomowe Studia Polityki Obronnej (PSPO).

Każda z wymienionych form kształcenia ukierunkowana jest na rozwój kompetencji niezbędnych do efektywnego planowania i prowadzenia działań

² Marian Cieślarczyk, red., *Metody, techniki i narzędzia badawcze oraz elementy statystyki stosowane w pracach magisterskich i doktorskich* (Warszawa: Wydawnictwo AON, 2006), 41.

wojennych na odpowiednim poziomie dowodzenia – od taktycznego poprzez operacyjny po strategiczny. Programy nauczania są konstruowane w sposób umożliwiający integrację wiedzy teoretycznej z praktyką dowódczo-sztabową, co znajduje odzwierciedlenie w strukturze treści programowych i metodach dydaktycznych

W procesie kształcenia realizowanego przez Wydział Wojskowy Akademii Sztuki Wojennej szczególne miejsce zajmują trzy kluczowe etapy doskonalenia zawodowego oficerów: Podyplomowe Studia Operacyjno-Taktyczne (PSOT), Wyższy Kurs Operacyjno-Strategiczny (WKOS) oraz Podyplomowe Studia Polityki Obronnej (PSPO). Każdy z tych programów odpowiada określonemu poziomowi odpowiedzialności służbowej i przygotowuje kadrę oficerską do pełnienia funkcji dowódczo-sztabowych w strukturach narodowych, sojuszniczych i międzynarodowych.

Podyplomowe Studia Operacyjno-Taktyczne (PSOT) stanowią podstawowy i zarazem najważniejszy element systemu kształcenia oficerów będących absolwentami wyższych szkół oficerskich i akademii wojskowych, pełniących przy tym służbę na stanowiskach zaszeregowanych do stopnia etatowego kapitana. Studia te przeznaczone są dla oficerów, którzy mają objąć stanowiska służbowe zaszeregowane do stopnia etatowego majora, w szczególności w strukturach dowódczych i sztabowych na poziomie taktycznym i operacyjnym, zarówno w kraju, jak i poza granicami państwa. Celem kształcenia jest pogłębienie ich wiedzy ogólnej i specjalistycznej z zakresu bezpieczeństwa narodowego, sztuki wojennej, planowania i prowadzenia działań operacyjnych oraz szkolenia wojsk z uwzględnieniem specyfiki poszczególnych rodzajów sił zbrojnych.

Wyższy Kurs Operacyjno-Strategiczny (WKOS) adresowany jest do oficerów w stopniu podpułkownika lub komandora porucznika, przygotowujących do objęcia stanowisk zaszeregowanych do stopnia etatowego pułkownika lub komandora. Głównym celem kursu jest rozwinięcie kompetencji w zakresie pracy dowódczej i sztabowej na poziomie operacyjno-strategicznym. Uczestnicy nabywają umiejętności analizowania i rozwiązywania złożonych problemów operacyjnych w warunkach pokoju, kryzysu oraz wojny, zarówno w kontekście narodowym, jak i w ramach struktur sojuszniczych i wielonarodowych.

Podyplomowe Studia Polityki Obronnej (PSPO) stanowią najwyższą formę kształcenia oficerów w ramach systemu edukacji wojskowej i są przeznaczone dla kadry planowanej do objęcia stanowisk zaszeregowanych do stopnia generała brygady lub kontradmirała. Ich zakres programowy obejmuje m.in. zasady i procedury planowania oraz zarządzania strategicznego, strukturę i funkcjonowanie systemu bezpieczeństwa i obronności państwa, a także rolę cywilnych i wojskowych komponentów tego

systemu w kontekście współczesnych uwarunkowań geopolitycznych, społeczno-ekonomicznych i prawnych³.

We wszystkich wymienionych formach kształcenia istotnymi elementami programów nauczania są teoria i historia sztuki wojennej. Dobór treści tematycznych dostosowany jest do poziomu zaawansowania słuchaczy oraz ich przyszłych zadań służbowych, co pozwala na stopniowe i systemowe budowanie wiedzy teoretycznej oraz rozwijanie umiejętności praktycznych w odniesieniu do bieżących wyzwań operacyjnych i strategicznych.

Mając natomiast na uwadze bogactwo piśmiennictwa dotyczącego wybranych wojen i konfliktów zbrojnych, przyjęto ograniczenia związane także z planowaną objętością tego artykułu. Tym niemniej powszechnym zjawiskiem w historiografii wojen i konfliktów zbrojnych jest to, że większość publikacji ma charakter opisowo-kronikarski, a te poświęcone wyłącznie sztuce wojennej i uogólniające doświadczenia stanowią stosunkowo skromną część literatury historyczno-wojskowej. W artykule skupiono się zatem na wybranych, kluczowych w kontekście dydaktyki wojskowej, aspektach. Dlatego też ograniczono liczbę przytaczanych definicji i zakres rozważań nad istotą poszczególnych kategorii sztuki wojennej.

Istotne jest też zwrócenie uwagi na znaczenie omawianej problematyki dla rozwoju nauk o bezpieczeństwie i historii. Po pierwsze, podjęte działania poznawcze są aktualne, związane ze zmieniającymi się trendami w polskiej sztuce wojennej. Po drugie, znaczącą wartość poznawczą ma teoretyczne uzasadnienie poszczególnych kwestii, zwłaszcza podejście metodologiczne w rozwiązywaniu złożonych problemów związanych ze sposobem postrzegania doświadczeń wojennych i ich roli w procesie kształcenia oficerów. I po trzecie, jest to próba uzupełnienia i wzbogacenia dorobku polskiej myśli wojskowej poświęconej dydaktycznej funkcji sztuki wojennej.

2. Istota historii sztuki wojennej

Rozwój środków walki sprawił, że przewaga liczebna przestała gwarantować zwycięstwo, a sukces na polu walki stał się wynikiem złożonych umiejętności dowódczych, opartych na zasadach sztuki wojennej. Kluczową rolę w ich formowaniu odgrywają doświadczenia wojenne, zasady tworzone są wypadkową analizy przebiegu działań zbrojnych i identyfikacji przyczyn ich rezultatów.

³ „Podyplomowe Studia Operacyjno-Taktyczne (PSOT)”, wojsko-polskie.pl, dostęp kwiecień 09, 2025, <https://www.wojsko-polskie.pl/aszwoj/psot>. „Wyższy Kurs Operacyjno-Strategiczny (WKOS)”, wojsko-polskie.pl, dostęp kwiecień 09, 2025, <https://www.wojsko-polskie.pl/aszwoj/wkos/>. „Podyplomowe Studia Polityki Obronnej (PSPO)”, wojsko-polskie.pl, dostęp kwiecień 09, 2025, <https://www.wojsko-polskie.pl/aszwoj/pspo/>.

Początkowo doświadczenia te miały charakter ustnych przekazów, później przybrały formę zapisów historycznych (kronikarskich), by ostatecznie przeobrazić się w sformalizowaną wiedzę wojskową, która kształtuje zasady prowadzenia walki i przyczynia się do rozwoju teorii sztuki wojennej. W czasie pokoju ich odpowiednikiem są doświadczenia zdobywane podczas ćwiczeń poligonowych i dowódczo-sztabowych. Stanowią one źródło wiedzy operacyjnej i taktycznej oraz umożliwiają praktyczną weryfikację założeń teoretycznych.

Integracja doświadczeń wojennych i szkoleniowych odzwierciedla związek teorii z praktyką w sztuce wojennej. W ich ramach można wyróżnić dwa poziomy: uogólnienia teoretyczne wyrażone w prawach wojny, prawach walki zbrojnej i zasadach sztuki wojennej oraz konkretne dane empiryczne dotyczące przygotowania, organizacji i prowadzenia działań wojennych.

Kolejnym pojęciem, które należy uwzględnić w celu pełniejszego ujęcia istoty historii sztuki wojennej jest sztuka wojenna, obejmująca strategię, sztukę operacyjną oraz taktykę. Pojęcia te składają się na teoretyczny i praktyczny wymiar przygotowania oraz prowadzenia działań wojennych we wszystkich ich militarnych aspektach. Sztuka wojenna stanowi nie tylko system wiedzy dotyczący prawidłowości, zasad, form i metod prowadzenia walki zbrojnej, lecz również strukturę normatywną określającą sposoby organizacji i zastoso-
sowania sił zbrojnych w warunkach wojny i konfliktu zbrojnego. Stanowi przede wszystkim zdolność do praktycznego zastosowania systemu wiedzy w działalności dowódczej na wszystkich szczeblach dowodzenia wojskowymi. Jednocześnie obejmuje umiejętność operacyjnego myślenia opartego na jego atrybutach, adekwatnych do charakteru i zakresu rozpatrywanych zjawisk. Dlatego też miernikiem skuteczności teorii pozostają przede wszystkim wnioski uzyskane z doświadczeń w działaniach wojennych.

Zatem historia sztuki wojennej to dział nauki badający rozwój form walki zbrojnej w różnych formacjach społeczno-ekonomicznych, ze szczególnym uwzględnieniem zagadnień dotyczących rozwoju strategii, sztuki operacyjnej i taktyki. W ramach historii sztuki wojennej formułowane są prawidłowości rozwoju walki zbrojnej i współzależności pomiędzy ekonomiką, techniką wojskową i polityką państwa. Przedmiot uogólnia historyczne doświadczenia wojenne i określa ich wpływ na przygotowanie oraz prowadzenie współczesnych działań militarnych z uwzględnieniem nowych technik i struktur organizacyjnych sił zbrojnych⁴.

W studiach nad historią sztuki wojennej można odnaleźć te wojny, kampanie, operacje, bitwy i boje, które są przykładami mistrzowskiego opanowania sztuki wojennej a wraz z nią sztuki dowodzenia. Jednak można też napotkać przykłady brzemiennej w skutki klęsk będących wynikiem

⁴ Marian Leprus, red., *Leksykon wiedzy wojskowej* (Warszawa: Wydawnictwo MON, 1979), 140.

błędów w kierowaniu wojną i walką. Analiza bezpośrednich doświadczeń z przeszłości narzuca zatem w sposób naturalny porównania ze stanem obecnym. Zabieg ten odsłania kolejne problemowe płaszczyzny takie jak zagadnienie roli dowódców i sztabów w dowodzeniu, rola przypadku w działaniach wojennych, zależności pomiędzy różnymi zjawiskami zachodzącymi w obszarze działań sztuki wojennej (strategii, sztuki operacyjnej, taktyki), znaczenie ryzyka w dowodzeniu w sytuacjach kryzysowych, wpływ czynnika ludzkiego na prowadzenie wojny i działań bojowych.

Należy zauważyć, iż doświadczenia wojenne nie są jednorodne pod względem wartości poznawczej i praktycznej. Mogą one mieć zarówno charakter pozytywny – przyczyniając się do doskonalenia teorii i praktyki sztuki wojennej – jak i negatywny, gdy prowadzą do błędnych wniosków lub utrwalenia nieadekwatnych schematów działania. Wartość tych doświadczeń uzależniona jest również od stopnia ich weryfikacji oraz trafności uogólnień. W niektórych przypadkach mogą one odzwierciedlać obiektywne prawidłowości prowadzenia działań zbrojnych, w innych zaś stanowić subiektywne interpretacje, nieprzystające do zmieniających się realiów operacyjnych. Ponadto aktualność doświadczeń wojennych jest zdeterminowana kontekstem – mogą one zachowywać swoją użyteczność w określonych warunkach strategicznych, technologicznych czy społecznych bądź tracić ją w obliczu nowych wyzwań wynikających z ewolucji środowiska bezpieczeństwa.

Jednak nie można pomijać w badaniach nad sztuką wojenną doświadczeń z bardziej odległej przeszłości (wojny w starożytności, w średniowieczu, w dobie nowożytnej czy w XIX w.), ponieważ grozi to jej zubożeniem, wypaczeniem, zawężeniem horyzontów, jednostronnością i nierzetelnością ocen oraz koniecznością odkrywania dawno już znanych prawd, a przede wszystkim powtarzaniem popełnionych już błędów.

Adekwatne są tu słowa dowódcy Armii „Kraków” gen. bryg. Antoniego Szylinga, który w swoich wspomnieniach *Moje dowodzenie w roku 1939*, wydanych pierwszy raz w Polsce w 2007 r., napisał:

„[...] gdy wojna mija, staje się tematem powszechnym. Wszystko wydaje się łatwe. Mnożą się fachowe lub niefachowe opinie i oceny. Wylicza się zasługi, podkreśla winy i błędy, tworzy się nowe plany rzeczy już bezpowrotnie minionych, a coraz częściej mówi się o wojnie z pogardą i odrzuca się konieczność jej istnienia, jako wartości regulującej wzajemne stosunki i interesy i decydującej w kształtowaniu przyszłych dziejów. Nie nowe to spory i niezawodnie powstały z dobrych intencji, ale gdy przychodzi następna – z własnej woli lub z przymusu – bierze się karabin do ręki i ... strzela. I wtedy strzela się kiepsko, a dowodzić nie umie...”⁵.

⁵ Antoni Szyling, *Moje dowodzenie w roku 1939* (Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 2007), 324.

Odwołanie się do słów dowódcy z okresu kampanii polskiej stanowi istotny kontekst dla dalszych rozważań, podkreślają one konieczność studiowania historii sztuki wojennej jako kluczowego elementu przygotowania oficerów do prowadzenia działań zbrojnych. Problematyka analizy doświadczeń wojennych często po raz pierwszy staje się przedmiotem pogłębionej refleksji dopiero na etapie zaawansowanego szkolenia wojskowego, co wskazuje na potrzebę jej silniejszego uwzględnienia w procesie edukacji wojskowej.

3. Historia sztuki wojennej – spostrzeżenia i oczekiwania oficerów. Wyniki badań

W kwestionariuszu znalazły się oprócz pytań obejmujących inne kwestie także pytania dotyczące spostrzeżeń dotyczących problematyki takich przedmiotów jak: teoria sztuki wojennej i historia sztuki wojennej, a także oczekiwań wynikających z analizy doświadczeń wojennych dla dalszej służby wojskowej.

Pierwsze pytanie dotyczyło zasadności umieszczenia przedmiotu historia sztuki wojennej w programie studiów podyplomowych (kursu), w którym uczestniczą badani. Na to pytanie odpowiedź twierdzącą wybrała przeważająca liczba badanych oficerów 129 (95%) i odpowiedziała, że widzi taką zasadność, tylko 8 osób (5%) zdecydowało się na odpowiedź raczej nie (6 oficerów) i nie (2 oficerów). Ogólny rozkład odpowiedzi na pierwsze pytanie ilustruje rysunek 1, a dokładny tabela 1.

Rys. 1. Czy uważa Pani/Pan, że przedmiot historia sztuki wojennej jest potrzebny w programie studiów podyplomowych/kursu, w którym Pani/Pan uczestniczy?

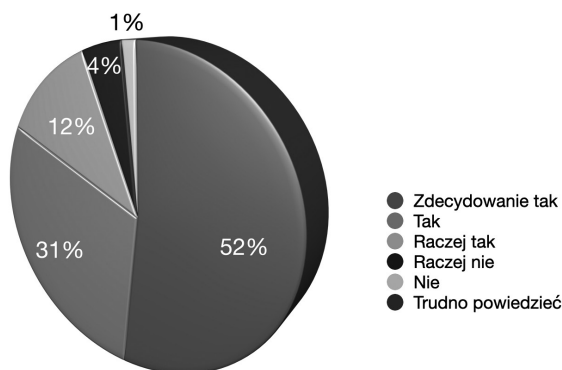

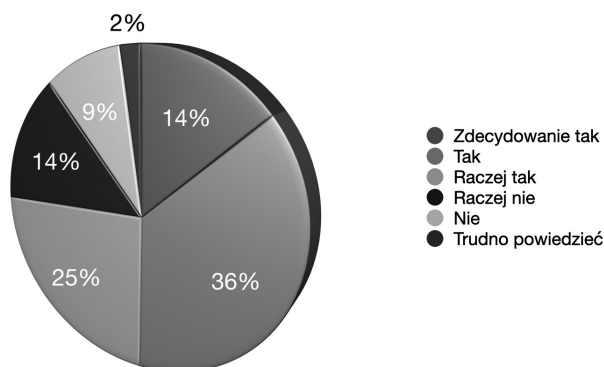
Tabela 1. Czy uważa Pani/Pan, że przedmiot historia sztuki wojennej jest potrzebny w programie studiów podyplomowych/kursu, w którym Pani/Pan uczestniczy?

	PSOT 23	PSOT 24	Razem PSOT	WKOS	PSPO	Razem
Zdecydowanie tak	15	18	33	17	21	71
Tak	12	12	24	11	7	42
Raczej tak	2	7	9	7		16
Raczej nie		3	3	0	3	6
Nie		1	1	0	1	2
Trudno powiedzieć		0	0	0		0

Źródło: opracowanie własne.

Następnie zapytano ankietowanych, czy zakres tematyczny i podział godzin przeznaczony na historię sztuki wojennej w programie studiów (kursu) spełnia ich oczekiwania. Odpowiedź zdecydowanie tak wybrało 19 oficerów (14%), tak 50 (36%), raczej tak 34 (25%), a zatem 103 badanych (75%) pozytywnie oceniło liczbę godzin przeznaczonych na nauczanie przedmiotu historia sztuki wojennej. Odpowiedź raczej nie wybrało 19 oficerów (14%) a odpowiedź nie 12 oficerów (9%), 3 (2%) nie miało zdania na ten temat. Zakres poszczególnych odpowiedzi został przedstawiony na rysunku 2 i w tabeli 2.

Rys. 2. Czy zakres tematyczny i podział godzinowy studiów podyplomowych/kursu, w którym Pani/Pan uczestniczy, odpowiada Pani/Pana oczekiwaniom?

Źródło: opracowanie własne.

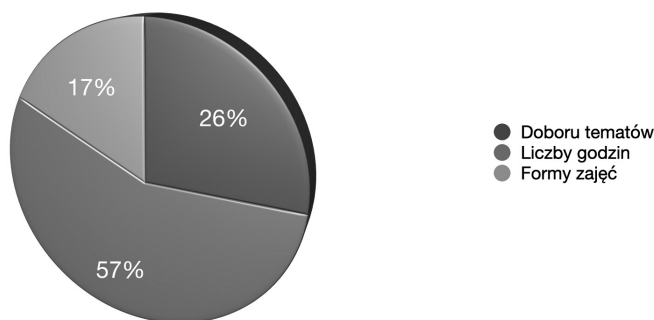
Tabela 2. Czy zakres tematyczny i podział godzinowy studiów podyplomowych/kursu, w którym Pani/Pan uczestniczy, odpowiada Pani/Pana oczekiwaniom?

	PSOT 23	PSOT 24	Razem PSOT	WKOS	PSPO	Razem
Zdecydowanie tak	2	6	8	4	7	19
Tak	17	8	25	13	12	50
Raczej tak	7	7	14	12	8	34
Raczej nie	0	12	12	4	3	19
Nie	3	7	10	0	2	12
Trudno powiedzieć	0	1	1	2	0	3

Źródło: opracowanie własne.

W kolejnym pytaniu uczestników badania poproszono o wskazanie, czego powinny dotyczyć ewentualne zmiany w programie przedmiotu Historia Sztuki Wojennej⁶. Uczestnicy dostrzegli potrzebę zwiększenia liczby godzin (57% wskazań), wprowadzenia zmian w doborze tematów (26% wskazań) oraz formy zajęć (17% wskazań). Zakres poszczególnych odpowiedzi został przedstawiony na rysunku 3 i w tabeli 3.

Rys. 3. Czy dostrzega Pani/Pan potrzebę zmian w programie historii sztuki wojennej? Jeżeli tak, to czego głównie powinny dotyczyć?

Źródło: opracowanie własne.

⁶ Oficerowie biorący udział w badaniu mieli możliwość dowolnej liczby wskazań.

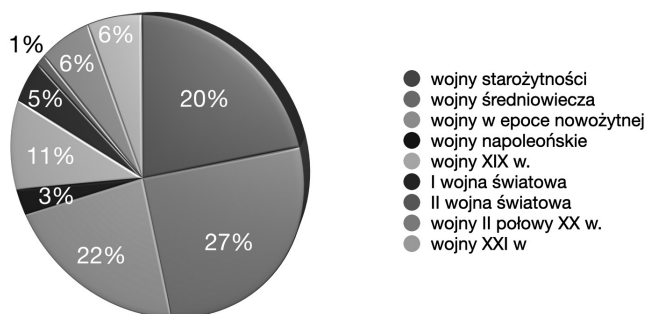
Tabela 3. Czy dostrzega Pani/Pan potrzebę zmian w programie historii sztuki wojennej? Jeżeli tak, to czego głównie powinny one dotyczyć?

	PSOT 23	PSOT 24	Razem PSOT	WKOS	PSPO	Razem
Doboru tematów	5	6	11	9	10	30
Liczby godzin	18	22	40	18	8	66
Formy zajęć	1	6	7	9	4	20
Inne						

Źródło: opracowanie własne.

Oficerów zapytano również o wskazanie trzech okresów w kategoryzacji wojen wg czasu, które w ich opinii można by pominąć⁷. Najwięcej wskazań dotyczyło wojen w średniowieczu – 88 wskazań (27%), na drugim miejscu znalazły się wojny epoki nowożytnej – 72 wskazania (22%), trzecie miejsce przypadło wojnom starożytności – 66 wskazań (20%). Kolejne miejsca zajęły: wojny XIX w. – 35 wskazań (11%), wojny drugiej połowy XX w. – 20 wskazań (6%), wojny XXI w. – 19 wskazań (6%), I wojna światowa 16 – wskazań (5%), wojny napoleońskie – 10 wskazań (3%), najmniej wskazań, bo tylko 4 (1%) miała II wojna światowa. Ogólny rozkład odpowiedzi na czwarte pytanie przedstawia rysunek 4, a dokładny tabela 4. W tym pytaniu oficerowie również wskazywali jakie zagadnienia można uwzględnić w zajęciach programowych, były to tematy dotyczące osiągnięć wielkich dowódców, rozwoju myśli wojskowej i wpływu nowoczesnych technologii na rozwój sztuki wojennej.

Rys. 4. Proszę wskazać trzy (3) okresy, które w Pani/Pana opinii można pominąć w programie historii sztuki wojennej.

Źródło: opracowanie własne.

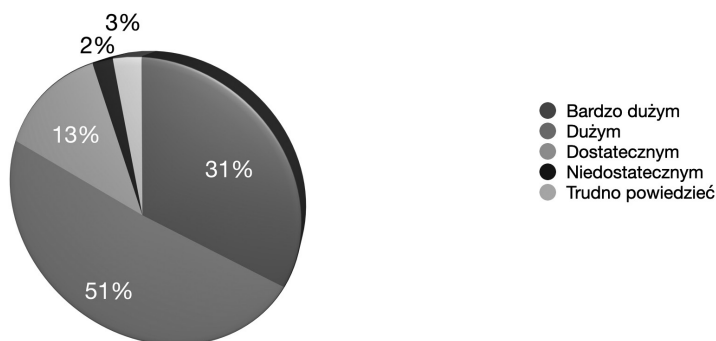
⁷ Oficerowie biorący udział w badaniu mieli możliwość wyboru 3 odpowiedzi.

Tabela 4. Proszę wskazać trzy (3) okresy, które w Pani/Pana opinii można pominąć w programie historii sztuki wojennej.

	PSOT 23	PSOT 24	Razem PSOT	WKOS	PSPO	Razem
wojny starożytności	13	20	33	18	15	66
wojny średniowiecza	22	24	46	21	21	88
wojny w epoce nowożytnej	19	22	41	19	12	72
wojny napoleońskie	0	5	5	2	3	10
wojny XIX w.	6	10	16	8	11	35
I wojna światowa	5	2	7	7	2	16
II wojna światowa	1	1	0	4	0	4
wojny II połowy XX w.	7	7	14	3	3	20
wojny XXI w	7	3	10	5	4	19

Źródło: opracowanie własne

W ankiecie zawarto pytanie o potrzebę wykorzystywania doświadczeń wojennych w trakcie zajęć prowadzonych w ramach studiów podyplomowych (kursów) przez W Woj ASzWoj (wykres 5). Zdecydowana większość oficerów, bo aż 112 (82%) uznało, że jest to potrzebne, 70 (51%) wskazało na odpowiedź w dużym stopniu, 42 (31%) na w bardzo dużym stopniu. Na stopień dostateczny wskazało 18 (%), 3 (2%) uznało, że jest to mało potrzebne, a kolejnych 4 (3%) nie miało wyrobionej opinii na ten temat. Ogólny rozkład odpowiedzi na czwarte pytanie przedstawia rysunek 5, a dokładny tabela 5.

Rys. 5. W jakim stopniu wykorzystywanie doświadczeń wojennych w trakcie zajęć prowadzonych w czasie studiów podyplomowych/kursu, w którym Pani/Pan uczestniczy, jest potrzebne?

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 5. W jakim stopniu wykorzystywanie doświadczeń wojennych w trakcie zajęć prowadzonych w czasie studiów podyplomowych/kursu, w którym Pani/Pan uczestniczy, jest potrzebne?

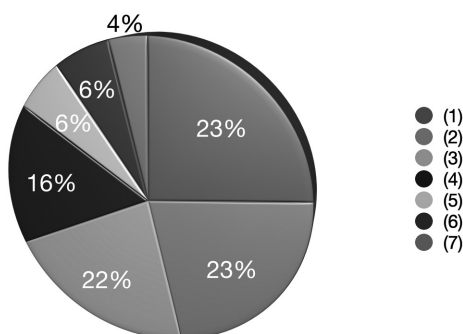
	PSOT 23	PSOT 24	Razem PSOT	WKOS	PSPO	Razem
Bardzo dużym	9	15	24	10	8	42
Dużym	19	16	35	15	20	70
Dostatecznym	1	9	10	7	1	18
Niedostatecznym	0	0	0	1	2	3
Trudno powiedzieć	0	1	1	2	1	4

Źródło: opracowanie własne.

Ostatnie pytanie było prośbą o wskazanie przez badanych oficerów, który z efektów jest najbardziej pożądanym po studiowaniu doświadczeń wojennych⁸. Na pierwszym miejscu uplasował się efekt 1 – daje kadrze dowódczo-sztabowej wyobrażenia o wojnach, kampaniach, bitwach, operacjach i walkach przeszłości – 84 wskazania (23%), na drugim miejscu znalazł się efekt 2 – ukazuje wieloaspektowe i wielopłaszczyznowe powiązania obronności ze wszystkimi dziedzinami życia społecznego, ekonomicznego, politycznego i wojskowego i ich wzajemnych uwarunkowań – 83 wskazania (23%), na trzecim efekt 3 – prezentowane doświadczenia wojenne mogą stanowić podstawę do badań nad współczesnością, do pełniejszego i realniejszego zarysowania współczesnej sytuacji geopolitycznej, strategicznej i operacyjno-taktycznej – 79 wskazań (22%), na czwartym efekt 4 – po przeprowadzeniu dokładnych analiz i ocen doświadczeń wojennych można spodziewać się pełniejszych i realniejszych badań oraz uogólnień zasad i założeń współczesnej sztuki wojennej oraz racjonalniejszych rozwiązań przyszłościowych – 58 wskazań (16%), na piątym efekt 6 – rozwijać patriotyzm, poczucie dumy narodowej – 22 wskazania (6%), na przedostatnim efekt 5 – doskonalić język wojskowy w problematyce szeroko rozumianej sztuki wojennej – 21 wskazań (6%), a na ostatnim efekt 77 – wskazać na odpowiedzialność społeczeństwa jako całości oraz poszczególnych ludzi za obronność państwa – 14 wskazań (4%).

⁸ Oficerowie biorący udział w badaniu mieli możliwość wyboru 3 z 7 przygotowanych odpowiedzi.

Rys. 6. Które z poniżej wymienionych elementów są dla Pani/Pana ważne w kontekście wykorzystywania doświadczeń wojennych?

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 6. Które z poniżej wymienionych elementów są dla Pani/Pana ważne w kontekście wykorzystywania doświadczeń wojennych?

	PSOT 23	PSOT 24	Razem PSOT	WKOS	PSPO	Razem
1	24	29	53	17	14	84
2	18	24	42	22	19	83
3	13	25	38	22	19	79
4	14	14	28	20	10	58
5	4	8	12	6	3	21
6	3	15	18	2	2	22
7	5	7	0	5	9	14

Źródło: opracowanie własne.

4. Ogólne założenia przedmiotu historia sztuki wojennej w kontekście wykorzystania doświadczeń wojennych w procesie kształcenia oficerów na Wydziale Wojskowym na studiach podyplomowych – wniosek

Program przedmiotu historia sztuki wojennej na PSOT, po uwzględnieniu wyników badań, powinien obejmować wybrane zagadnienia historii wojskowej i problematyki historii ważniejszych wojen, konfliktów zbrojnych, kampanii, bitew i walk od starożytności do zakończenia XIX w. Najistotniejsze

jest wskazanie zmian w sztuce wojennej podczas wojen w XX oraz na początku XXI w. Pomimo wielu sugestii wyeliminowania z programu tematyki starożytnej i średniowiecznej sztuki wojennej, uważam że moduły te powinny w programie pozostać i stanowić punkt startowy do rozważań na temat kolejnych etapów rozwoju sztuki wojennej. W wielu przypadkach starożytna i średniowieczna sztuka wojenna stanowi fundament późniejszych rozwiązań i zasad prowadzenia wojen. Należy jednak dobrać taki zakres omawianych zagadnień, które wskażą powiązania historii ze współczesnością, m.in. kształtowanie się poszczególnych zasad sztuki wojennej.

Historia sztuki wojennej jest niekiedy pierwszym tego typu przedmiotem, z jakim spotka się oficer po promowaniu na pierwszy stopień oficerski. Treści zawarte w programie historii sztuki wojennej na PSOT objąć powinny zatem wydarzenia, fakty i zjawiska z problematyki wojskowości od antyku do czasów nam współczesnych. Jednak przedmiotem szczególnej analizy należy uczynić tylko te wojny, bitwy i walki, które wniosły coś nowego w rozwój sztuki wojennej od starożytności do końca XIX w. Realizacja programu z historii sztuki wojennej na PSOT powinna obejmować trzy cykle tematyczne: wprowadzający, zasadniczy i wdrożeniowy. Cykl wprowadzający składać się powinien z wykładów, które mają zapoznać słuchaczy z szeroko pojmowanymi zagadnieniami wojskowości. Cykl zasadniczy musi obejmować problematykę sztuki wojennej w układzie problemowym i historycznym – od starożytności do końca XIX w. Należy jednak pamiętać, że wykłady te, oprócz przekazania pewnego zakresu wiedzy, mają ukierunkować samodzielną pracę oficerów i ułatwić im zrozumienie problematyki bardziej szczegółowo rozwijanej na kolejnych zajęciach. Największym wydarzeniem wojskowo-politycznym XX w. poświęcone powinny być zajęcia cyklu wdrożeniowego obejmujące główne teorie i ich praktyczne wykorzystanie na polach bitew I i II wojny światowej oraz w dwudziestolecu międzywojennym. Celem tego cyklu jest wskazanie problematyki do samodzielnego studiowania po zakończeniu PSOT oraz zasygnalizowanie tematyki poruszanej w ramach kolejnego etapu studiów oficera – WKOS.

W programie historii sztuki wojennej na WKOS należy zawrzeć wybrane zagadnienia historii wojskowej ze szczególnym naciskiem na sztukę wojenną opartą na analizie ważniejszych wojen, konfliktów zbrojnych, kampanii, bitew i walk – od połowy XVIII w. do czasów współczesnych. Historia sztuki wojennej na WKOS obejmować powinna wydarzenia, fakty i zjawiska z problematyki wojskowości od wojny siedmioletniej do czasów nam współczesnych. Analizą trzeba jednak objąć tylko te wojny, bitwy i walki, które wniosły coś nowego w rozwój sztuki wojennej, szczególnie sztuki operacyjnej w omawianych okresach historycznych. Najwięcej godzin należy przeznaczyć na zagadnienia opisujące kształtowanie się sztuki operacyjnej jako najmłodszego działu sztuki wojennej i zagadnienia strategii, nieco mniej uwagi

poświęcając aspektom taktycznym. Podsumowaniem kursu winna być analiza zmian w sztuce wojennej na przykładach z wojen pierwszej połowy XX w. (m.in. I i II wojna światowa, wojna polsko-bolszewicka 1919–1920 r.).

Realizacja programu z historii sztuki wojennej na WKOS powinna obejmować, tak jak na PSOT, trzy cykle tematyczne (wprowadzający, zasadniczy, wdrożeniowy) i rozpoczynać się cyklem wprowadzającym. Ma on na celu powtórzenie i utrwalenie wiedzy słuchaczy, którą opanowali w czasie PSOT oraz późniejszego samokształcenia. Należy tu uwzględnić również repetytorium i konwersatorium ułatwiające słuchaczom płynne wejście w tematykę obejmującą historię sztuki wojennej, ze szczególnym uwzględnieniem tworzenia się nowego działu sztuki wojennej – sztuki operacyjnej.

Cykl zasadniczy prezentować powinien problematykę sztuki wojennej w układzie problemowym i historycznym – od drugiej połowy XIX w. do czasów współczesnych. Myśl przewodnia tego cyklu ma ogniskować zajęcia wokół problematyki początków nowych, dotyczących możliwości prowadzenia przyszłych wojen prądów w myśli wojskowej. Wybrane aspekty rozwoju sztuki wojennej w omawianym okresie wymagają uzupełnienia o specyfikę polską, która przejawia się przede wszystkim w procesie kształtowania się podstaw nowego działu sztuki wojennej – działań operacyjnych – oraz formowaniu się nowoczesnej polskiej myśli strategicznej.

Celem cyklu wdrożeniowego będzie wskazanie problematyki do samodzielnego studiowania po zakończeniu WKOS oraz zasygnalizowanie tematyki poruszanej w ramach kolejnego etapu studiów oficera – PSPO. Podsumowującą częścią zajęć WKOS, tak jak na PSOT, powinno być seminarium, na którym zostaną omówione problemy wojen i konfliktów zbrojnych trwających na świecie w czasie studiów oficerów na kursie.

Natomiast w programie dla słuchaczy PSPO powinny znaleźć się treści skupiające się na teorii sztuki wojennej ze szczególnym naciskiem położonym na strategię i strategię wojskową. Studiowanie historii sztuki wojennej na tym poziomie studiów podyplomowych ma na celu przypomnienie słuchaczom teoretycznych założeń sztuki wojennej, a następnie koncentrowanie ich uwagi na jednym z najstarszych, a także najwyższym z działów sztuki wojennej – strategii. Treści tematyczne powinny obejmować problematykę jej ewolucji w wymiarze teoretycznym i praktycznym.

Realizacja programu ma obejmować cztery cykle tematyczne (wprowadzający, inicjujący, zasadniczy i wskazujący), w pierwszym należy się skupić na przypomnieniu i ugruntowaniu wiedzy z podstaw teorii sztuki wojennej oraz wskazanie najnowszych treści w tej dziedzinie. Kolejny cykl – inicjujący – poświęcony jest teoretycznemu i praktycznemu wymiarowi praw wojny, praw walki zbrojnej i zasadom sztuki wojennej. Cykl zasadniczy dotyczył będzie kluczowych kwestii związanych z teoretycznym i praktycznym wymiarem najwyższego działu sztuki wojennej – strategii. Zasadniczym

celem jest tu wskazanie słuchaczom strategicznego aspektu prowadzenia wojny. Dzięki analizie wybranych wojen (studium przypadku) słuchacze będą mogli ugruntować swoją wiedzę na temat strategii oraz zrozumieć powiązania pomiędzy strategią a gospodarką oraz polityką zarówno w wymiarze krajowym, jak i zagranicznym.

Głównym celem ostatniego – wskazującego – cyklu będzie poszerzenie zdobytej podczas dotychczasowych zajęć wiedzy z zakresu szeroko rozumianej sztuki wojennej i wykorzystanie jej praktycznie podczas zajęć obejmujących rozważania na temat charakteru przyszłej wojny, zagrożeń środowiska międzynarodowego oraz roli sił zbrojnych w systemie bezpieczeństwa państwa w ujęciu sojuszniczym i międzynarodowym. Jednym z założeń tego cyklu jest wdrożenie słuchaczy do posługiwania się metodami logicznego myślenia oraz kształtowania nawyku korzystania z literatury fachowej, aby wzbogacać wiedzę z zakresu zasad sztuki wojennej w codziennej służbie na najwyższych stanowiskach w Siłach Zbrojnych RP.

Jak można zauważyć, tak jak w przypadku zajęć realizowanych na PSOT oraz WKOS, zakres tematyczny jest bardzo obszerny, a jego opanowanie wymaga oprócz realizacji zajęć programowych, samodzielnego studiowania zalecanej literatury przedmiotu i stałego monitorowania sytuacji międzynarodowej na świecie.

Przechodząc do ostatniego szczegółowego problemu badawczego, który zawiera się w pytaniu 3: W jaki sposób można udoskonalić proces kształcenia oficerów w ramach studiów podyplomowych i kursów realizowanych na Wydziale Wojskowym Akademii Sztuki Wojennej, aby skutecznie odpowiadał na potrzeby i oczekiwania słuchaczy?, należy stwierdzić, że oprócz doświadczonej kadry naukowo-dydaktycznej, bogatej biblioteki z zakresu historii i teorii sztuki wojennej, konieczny jest także aktywny udział w procesie kształcenia samych słuchaczy. W ASzWoj studiowanie doświadczeń wojennych w ramach takich przedmiotów jak teoria sztuki wojennej i historia sztuki wojennej na wszystkich poziomach studiów podyplomowych nie powinno być celem samym w sobie. Wiedza zdobyta przez oficerów w ramach realizacji programu studiów i samodzielnego studiowania musi zaprocentować praktycznym jej wykorzystaniem w czasie zajęć operacyjno-taktycznych, ćwiczeń czy podróży studyjnych.

Analizując wyniki badań, należy stwierdzić, że dobór treści tematycznych powinien być tak zaprojektowany, by słuchacz na każdym poziomie studiów (kursów) otrzymywał adekwatną do poziomu studiów, w których uczestniczy, wiedzę z teorii i historii sztuki wojennej. Fundamentem tych założeń jest konieczność odpowiedniej pragmatyki służby wojskowej. Jednym z jej filarów jest doskonalenie wiedzy oficerów na studiach podyplomowych i kursach organizowanych przez Wydział Wojskowy ASzWoj. Konieczne jest zatem, by słuchacz WKOS był absolwentem PSOT, a oficer

skierowany na PSPO ukończył wcześniej PSOT i WKOS. Takie podejście do ścieżki kariery oficerów pozwoli na uniknięcie rozpoczynania każdego z zajęć z teorii i historii sztuki wojennej od „zarania dziejów”. Jednocześnie umożliwi to dopasowanie tematyki i położenie akcentu na problematykę dostosowaną do poziomu studiów i ich założeń programowych.

Osiągnięcie zakładanych celów oraz przyswojenie treści z przedmiotu historia sztuki wojennej, które zawierają programy studiów podyplomowych PSOT, PSPO i kursu WKOS powinno nastąpić w rezultacie:

- a. zajęć programowych prowadzonych przez wykładowców akademickich,
- b. samodzielnych studiów prowadzonych indywidualnie przez oficerów podczas samokształcenia w czasie wolnym po zajęciach programowych.

Dlatego też w ciągu zajęć programowych przewidziane są następujące metody nauczania: wykłady, ćwiczenia, zajęcia konwersatoryjne, seminarium oraz repetytorium. W ramach realizacji treści programowych przewidziano zastosowanie zróżnicowanych metod dydaktycznych, obejmujących wykłady, ćwiczenia, zajęcia konwersatoryjne, seminaria oraz repetytoria. Uwzględniając postulaty zgłaszane przez uczestniczących w badaniu oficerów, zasadne wydaje się również rozszerzenie programu przedmiotu o podróże studyjne do miejsc historycznych bitew, co sprzyja pogłębieniu wiedzy poprzez bezpośredni kontakt z terenem i przestrzenią działań zbrojnych⁹.

Zatem ważnym elementem studiów nad doświadczeniami wojennymi powinny być podróże wojskowo-historyczne i studyjne, warto, by stanowiły one integralną część kształcenia słuchaczy. Ponadto większość ćwiczeń taktycznych winna być poprzedzona krótką informacją wojskowo-historyczną z interesującymi przykładami z historii sztuki wojennej, przykładami ściśle korespondującymi z przerabianym w toku ćwiczenia materiałem.

Praktyka studiowania doświadczeń wojennych w sali wykładowej oraz w terenie, wzbogaca aktualną problematykę operacyjno-taktyczną, umożliwia dokonywanie pouczających porównań i wyciągnięcie wniosków, pobudza i rozwija wyobraźnię operacyjną, stwarza sprzyjające warunki do bardziej plastycznego widzenia współczesnego pola walki.

⁹ W ramach programu PSOT była prowadzona podróż studyjna do Beskidu Wyspowego, gdzie walki toczyła 10 Brygady Kawalerii (Zmot) w czasie kampanii polskiej. Słuchacze WKOS mieli możliwość zapoznać się z terenem walk Wołyńskiej Brygady Kawalerii pod Mokrą, natomiast słuchacze PSPO w ramach podróży zagranicznej odwiedzili pole bitwy pod Waterloo.

Zakończenie

Podsumowując: na wszystkich podyplomowych studiach i kursach prowadzonych przez Wydział Wojskowy ASzWoj należy doprowadzić do spożytkowania wiedzy wojskowej na trzech zasadniczych poziomach: poznawczym, pragmatycznym i wychowawczym. Poziom poznawczy będzie się koncentrował na różnorodnych uwarunkowaniach i prawidłowościach zmian w sztuce wojennej na przestrzeni dziejów, z jednoczesnym wydobyciem ogólnych praw i zasad z dziedziny przygotowania i prowadzenia wojny. Poziom drugi – pragmatyczny, wyrażać się powinien w szczegółowej analizie i ocenie wybranych wojen, operacji, bitew i walk, traktowanych jako historyczny przykład organizacji i prowadzenia działań zbrojnych. Natomiast trzeci poziom – wychowawczy – wiąże się z kształtowaniem połączonych cech charakteru i walorów moralnych dowódców i oficerów sztabów przy pomocy biografii wielkich wodzów i dowódców.

Bibliografia

- Cieślarczyk, Marian, red. *Metody, techniki i narzędzia badawcze oraz elementy statystyki stosowane w pracach magisterskich i doktorskich*. Warszawa: Wydawnictwo AON, 2006.
- Laprus, Marian, red. *Leksykon wiedzy wojskowej*. Warszawa: Wydawnictwo MON, 1979.
- Lasota, Jacek. „Rola i znaczenie doświadczeń wojennych w procesie studiów oficerów w Akademii Sztuki Wojennej”. *Problemy techniki uzbrojenia (Zeszyt Specjalny)* 167, nr 5 (2023): 209–224. <https://doi.org/10.5604/01.3001.0054.3022>.
- Szyling, Antoni. *Moje dowodzenie w roku 1939*. Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 2007.

STRESZCZENIE

Jacek Lasota, Historia sztuki wojennej w kształceniu oficerów na Wydziale Wojskowym Akademii Sztuki Wojennej – wyniki badań

Artykuł prezentuje wyniki badań, jakie Autor przeprowadził wśród oficerów-uczesników studiów podyplomowych realizowanych na Wydziale Wojskowym Akademii Sztuki Wojennej w Warszawie (dalej: ASzWoj). Celem artykułu jest zaprezentowanie zmian wprowadzonych w przedmiocie historia sztuki wojennej w programach studiów podyplomowych i kursów prowadzonych w ASzWoj w świetle przeprowadzonych badań wśród ich uczestników. Wprowadzenie zmian poprzedzone było badaniami wśród oficerów, które skupiło się na znalezieniu odpowiedzi na główny problem badawczy: W jakim zakresie i w jakiej formie praktyczna wiedza wynikająca z realnych działań bojowych może i powinna być integrowana z programami dydaktycznymi? Materiały do rozważań nad doświadczeniami wo-

jennymi zostały zgromadzone przy zastosowaniu metod empirycznych i teoretycznych. Zwieńczeniem artykułu są wytyczne pomagające opracować programy zajęć na poszczególnych poziomach studiów podyplomowych uwzględniające w swojej treści trzy zasadnicze kierunki: poznawczy, pragmatyczny i wychowawczy.

Słowa kluczowe: sztuka wojenna, doświadczenia wojenne, oficer, wojna, historia sztuki wojennej

SUMMARY

Jacek Lasota—The History of the Art of War in Officer Education at the Military Department of the War Studies University—Research Findings

This article presents the findings of research conducted among officers participating in postgraduate studies at the Military Department of the War Studies University in Warsaw. It aims to present changes introduced to the subject history of the art of war in postgraduate and course curricula at the University, based on survey responses from the participants. These changes were preceded by research focused on answering the central question: To what extent and in what form can and should practical knowledge derived from real combat operations be integrated into educational programmes? The material for reflection on wartime experiences was collected using both empirical and theoretical methods. The article concludes with guidelines for designing course programmes at various levels of postgraduate education, taking into account three key dimensions: cognitive, practical, and educational.

Keywords: art of war, war experience, officer, war, history of the art of war

ZUSAMMENFASSUNG

Jacek Lasota, Geschichte der Kriegskunst in der Offiziersausbildung an der Militärischen Fakultät der Akademie der Kriegskunst – Forschungsergebnisse

In diesem Artikel werden die Ergebnisse einer Studie vorgestellt, die der Autor unter den Offizieren durchgeführt hat, die an der Militärischen Fakultät der Akademie der Kriegskunst in Warschau an einem Postgraduiertenstudium teilnehmen. Ziel des Artikels ist es, die Änderungen im Fach Geschichte der Kriegskunst in den Lehrplänen der Aufbaustudiengänge und -kurse an der Akademie für Militärische Kunst im Lichte der unter den Teilnehmern durchgeführten Untersuchungen darzustellen. Der Einführung der Änderungen ging eine Umfrage unter Offizieren voraus, die sich auf die Beantwortung der folgenden Forschungsfrage konzentrierte: Inwieweit und in welcher Form können und sollen praktische Kenntnisse aus realen Kampfhandlungen in die Lehrprogramme integriert werden? Die Materialien zur Reflexion von Kriegserfahrungen wurden sowohl mit empirischen als auch mit theoretischen Methoden gesammelt. Der Artikel gipfelt in Leitlinien für die Entwicklung von Lehrplänen auf den verschiedenen Ebenen des Postgraduierten-

studiums, die drei Hauptrichtungen in ihrem Inhalt berücksichtigen: die kognitive, pragmatische und pädagogische Richtung.

Schlüsselwörter: Kriegskunst, Kriegserfahrung, Offizier, Krieg, Geschichte der Kriegskunst